

НАЗВЫ УЗОРИСТЫХ ТКАНИН (на матерыяле усходнепалескіх гаворак)

В стаіце аналізуецца група лексікі ткацтва в усходнепалескіх гаворках.

Сярод відавых назваў асобае месца ва ўсходнепалескіх гаворках займае група лексічных сродкаў, што абазначаюць ткацкія вырабы бытавога прызначэння, як абрусы, поцілкі, дываны, большасць з якіх адносіцца да так званых узорыстых тканін.

Яркім уасабленнем прыгажосці і сведчаннем высокага ткацкага майстэрства ў хатніх умовах з'яўляецца такае від ткацкай прадукцыі, як дываны. Яны ткуцца з адборнага валакна вышэйшай якасці (шэрсці) і ўяўляюць сабой варсiстыя вырабы, што прымяняюцца для ўпрыгожвання сцен, высцілення падлогі і іншых эстэтычных і практычных мэт. У шэрагу найменняў, якія ў роднай гаворцы атрымалі асобныя разнавіднасці гэтых вырабаў, цэнтральнае месца займае іх агульная назва дыван (дзіван): коб не пропалі дарэмна столькі ніток, дак віткала дыван. У старабеларускіх помніках гэта слова не выяўлена [3]. Ды гэта і зразумела, паколькі ў старабеларускі перыяд для абазначэння дывана выкарыстоўваліся даўні ўсходнеславянскі цюркізм коверь і пазнейшы паланізм коберць [1:114]. Непасрэднай крыніцай слова дыван, несумненна, з'яўляецца польск. *dywan*, са значэннем якога супадае семантика адпаведнага беларускага слова. Аб тым, што ў дадзеным выпадку не можа быць гаворкі аб рускім лексічным уплыве, сведчыць тое, што руск. диван мае значэнне 'нізкая канапа'.

Больш канкрэтная дыферэнцыяцыя назваў дываноў залежыць ад мэтавага прызначэння гэтага віду ткацкай прадукцыі. Вельмі выразна вылучаецца група слоў, якія абазначаюць дываны, вытканыя спецыяльна для расцілення на падлозе. Яны ўтвараюць сінанімічны рад дорожка (дорога) – подножник – половик – ходник (ходун), усе кампаненты якога – ўласнабеларускія ўтварэнні ад лексем праславянскага паходжання дарога, нага, пол, хадзіць.

Для насценных дываноў ткацкай работы асноўнымі абазначэннямі з'яўляюцца запазычаныя намінацыі кілім [8:33] і макатка 'дыванік, кілім'. Лексема кілім – гэта 'вялікі шарсцяны, бязворсавы дыван ручной работы': у мене на сцене вісеў кілім, вядомая на Беларусі з пачатку XVII ст. [1:154], уваходзіць у слоўнікавы састаў беларускай мовы. Слова макатка 'невялікі вышываны дыван', якое адсутнічала ў помніках старабеларускай пісьменнасці [3], мае пашырэнне ў паўднёва-заходніх гаворках [8:14; 6: 277].

Лексічнымі сродкамі для назваў дываноў гаспадарчага прызначэння з'яўляюцца словы гунька і опунка (< апінаць). Абодва яны маюць семантычную нагрузку 'дыван, якім пакрываюць каня': накрыў копя гунькой; опункой потного коня накрывалі. Толькі опунка – вузкарэгіянальны дыялектызм, а гунька мела пашырэнне ў старабеларускай мове [5:198] і вядома зараз гаворкам іншых дыялектных зон [4: 125; 9: 88; 2: 142], уваходзіць у слоўнікавы састаў беларускай літаратурнай мовы [7: 97]. Прычым у даследаванай гаворцы яна можа выступаць і ў значэнні 'дыван, прызначаны для засцілення падлогі'.

Праведзены аналіз адной групы ткацкай лексікі паказаў, наколькі аб'ёмны і разнастайны ў семантычных, структурна-тыпалагічных і генетычных адносінах намінацыйны матэрыял змяшчае народны слоўнік Палесся.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРЫ

1. Булыка А.М. Даўнія запазычанні беларускай мовы. – Мінск: Навука і тэхніка, 1972. – 384 с.
2. Бялькевіч І.К. Краёвы слоўнік усходняй Магілёўшчыны. – Мінск: Навука і тэхніка, 1970. – 517 с.
3. Гістарычны слоўнік беларускай мовы (картатэка).
4. Насовіч І.І. Слоўнік беларускай мовы. – Мінск: БелСЭ, 1983. – 756 с.
5. Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча. – Мінск: Навука і тэхніка, 1980. – Т. 2. – 728 с.
6. Сцяшковіч Т.Ф. Матэрыялы да слоўніка Гродзенскай вобласці. – Мінск: Навука і тэхніка, 1972. – 620 с.
7. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. – Мінск: БелСЭ, 1978. – Т.2. – 768 с.; 1980. – Т.4. – 768 с.; 1984. – Т.5. кн.2. – 608 с.
8. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. – Мінск: Навука і тэхніка, 1985. – Т.3. – 407 с.
9. Юрчанка Г.Ф. Дыялектны слоўнік. 3 гаворак Мсціслаўшчыны. – Мінск: Навука і тэхніка, 1966. – 228 с.

Казаченко Т. М. Названия узористых тканей

В статье анализируется группа лексики ткачества в восточнополесских говорах.

Kazachenko T.M. The namens of figured fabrics (on the material of the Eastern-Polissya dialect).

The sector of weaving vocabulary is analyzed in the Eastern-Polissya dialect.